

МЕЖОВИЙ ЧАС У ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ ПЕТРА ПЕРЕБИЙНОСА

Спогади П. Перебийноса до 90-ліття «Літературної України» документально потверджують екзистенційне протистояння митця викликам часу [3, 4]. В умовах тоталітаризму талант приречений виборювати право на життя за найвищими законами – любові, внутрішньої свободи і справедливості, що афористично репрезентує лірика: «Стернею дні поранені» [4, 164], «Час – плаха» [4, 189].

Про художній світ П. Перебийноса писали Б. Олійник, Д. Павличко, П. Сорока, В. Базилевський, М. Слабошпицький, О. Логвиненко, Т. Салига, І. Драч та ін. Перебийносові «образки» відбивають низький больовий поріг [1, 557], «погляд з вічності» [2, 5], ознаки його творів – це «суперлаконічність описів та характеристик, помножена на сюжетну динаміку», новаторство у творенні сучасної балади [6, 567], «світлий міно́р і та ненав'язлива, сумна іронія» [6, 565]. Має слушність В. Базилевський: критерієм пізнання поезії П. Перебийноса є призма шістдесятництва [1, 557]. Ці зауваги продукують висновок щодо обсервації поетики межового часу в художньому світі митця.

Межові випробування ліричного героя акумулюють кордоцентризм утрат: болісно відлунує в «Портреті батька» [5, 172] колючий світ війни, образ повоєнного дитинства ретранслює засторогу і покуту. За ощадливістю слів – органічна сув'язь гідності у вирі випробувань і вдячності кожному вияву людяності. Спрага волевиявлення – «Спресована віками / тісна моя тюрма» («Автопортрет») [5, 181] – реалізується в поетичній творчості як «самообороні душі» [1, 559]. Елегійне письмо П. Перебийноса не плекає декадентських настроїв, його сум – від знання недосконалості людської природи, де виживання домінує над чистим горінням, тому легкодухі користуються енергією чужого самоспалення. В арсеналі улюблених тропів митця епітет виконує швидше психологічно-аксіологічну функцію, ніж описову, тому «молодий» означає сповнений енергії, а «камінний» – закладений у підмурівок (тлумачення власного імені поета стає метафорою творчості як сенсу буття). Масштаби поетичний візій розлогі: від героїзації офірувань до метафоричних пророцтв.

Мотив майдану як суспільного морального вибору в художньому світі П. Перебийноса з'явився 1975 р. («Муж вельможно-історичний») [5, 71], згодом («Доля свище у вічі», 1982) наголос зміщено на аморфність натовпу: «На сліпому майдані / сучий син при коні / рекрутує продажні / голоси крикунів» [5, 187]. Задовго до Революції гідності дискурсові офіри протистоїть образ вати («Б'ють по своїх», «Пада грішна зола»): «Лиховісна імла тліє жмутками вати», «Янголят і синів заметіль поглинає. Чую дзвони Різдва у високих розводах» [5, 474]. Прогностичність відлунує в звукописі «Моква», в сугеруванні образу крові невинних жертв («вода іржава», «приціл хрещатий») та причиново-наслідкових зв'язках («Кому – за пруг. / Кому – за ґрати») [5, 413–414].

Не випадкові містичні збіги пророцтва аварії на ЧАЕС в символіці образу полинової зорі, згасання свічки життя, режисури подій у поезії 1977–78 рр. «Повік не замолити» [5, 176]. Скупі чоловічі сльози: поет ніколи не дозволяє собі надриву, звіряючи час, як хлібороб, за «пшеничним годинником» [4], але серце стає резонатором глобальних суспільних переворотів, пророкує наслідки агресивної «допомоги» імперії двоглавих орлів: «...Стогнемо у чарах / літнього тепла. / Спомини... Примара / з кігтями орла» [5, 442].

Афористичність виростає з розгорнутої метафори буття: «Не можна зловити вогонь» [5, 449], «Не буває раю під крилом орла» [5, 454], «Солодко щебече золото оман» [5, 359], «Ми всі мінери власної душі» [5, 208], «Серед комфорту дорогого життя на святощі скупе» [4, 103], «На двох серцях тримається земля» [4, 115], «Облітає листя, та стоять сади» [5, 215], «Першими ідуть на дно великі кораблі» [5, 212], «Є пісня про волю, а волі нема» [5, 448].

Ставлення ліричного героя до світу проглядає на рівні вербальному й образному: лагідність – у зменшувально-пестливих суфіксах рідних овидів: вуличка «мозолястого асфальту», «вишневі корінці» рідної Слободи на Вінниччині, м'яка іронія – у словотворі («ясновельможні кавуни», «сончечолі гарбузи»), турбота про кохану – «тепло світанкове», «розполохані сни» [4, 250]. Натомість людська цивілізація – це орда нищівників, жертвою яких стають дерева («Земля в могилу водночас / бере людину й домовину») [5, 189], Дніпро

(«Славута каламутний вирує у ярмі»), могили предків [5, 390]. Трансцендентні осяяння помежів'я зводяться до класифікації дихотомій – відчуження від гармонії природи, самотність («Цивілізація дерев», «Стернею дні поранені») / людяність («Мить війни»); суспільна дисгармонія («Не родить земля», «Біля сонного під'їзду») / ідентичність з історією народу («Автопортрет»).

У дихотомії душа / бездуховність руйнівній сутності глобалізаційних урбаністичних процесів протиставлено сільське коріння («У селі найближче / до небес мені»), бо «Поділля каменем наріжним над Бог-рікою залягло» [5, 418], на батьківщині відмолоджено «росеніє» душа [4, 104]. Образки з воєнного лихоліття викликають асоціацію закладення саду: «В очах мені – як білий сад: / бинти, бинти, бинточки... / Лежить засмучений солдат / у білім сповиточку», «...боєць бійця / несе немов дитину» [5, 296] («Мить війни»). Сприйняття жахить голодомору («Не родить земля») [5, 468] та репресій («Біля сонного під'їзду») [5, 398] пов'язане з образом ворона і пташиного клину («Зелений клин») [5, 442], жертовність шістдесятників – з вогнекриллям Ікарів, які «на подвір'ї старому» хату за рік піднімають [5, 276–277] – у такий спосіб метафора світобачення інтертекстуально розбудовується вглиб історичної пам'яті.

Поетика межового часу конденсує візуальність, тактильність, звук, слугуючи психологічній багатогранності відбиття стану ліричного героя: рідна річка Мурашка «тонесенька і сива, як мамина коса» [5, 216], «Наче сива шабля, вигнувся Дніпро» [5, 356], «Гріє книжечка шорстка, наче батькова долоня», «від обгортки повіва холодочок валідолу» [5, 397], «лихом вигнута веселка – мов залізна брама каземату» [5, 358], «І ридає бандура, наче бідна вдова» [5, 357]. Пейзаж репрезентує внутрішній стан: «Вирій обрії мережить, / лист розпалює пожежу. / Задихається лелітка / в сітях бабиного літа» [5, 238]

Поезія Петра Перебийноса народжена емпатичною здатністю відчувати біль іншої людини, перейматися трагічними суспільними метаморфозами й продукувати прогностичні візії. Пошукові метафор вічної тяглості Всесвіту протистоїть конечність буття людини, дисгармонійність розвитку людської цивілізації, внаслідок чого симфонія життя має дискретний характер. Межове

протистояння часові приречене на спалахи осяянь як результату вдумливої споглядальності, що, перефразовуючи автора, будить «тектонічні зрушення душі» [5, 360].

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевський, Володимир. Всупереч залізному льодовикові : Післямова // Перебийніс П. Цивілізація дерев : Поезія, драматургія // Передм. Д. В. Павличка; Післям. В. О. Базилевського, М. Ф. Слабошпицького. – К. : Укр. письменник, 2011. – С. 556–563.
2. Павличко, Дмитро. Погляд з вічності : Світ поезії Петра Перебийноса : Передмова // Перебийніс П. Цивілізація дерев : Поезія, драматургія // Передм. Д. В. Павличка; Післям. В. О. Базилевського, М. Ф. Слабошпицького. – К. : Укр. письменник, 2011. – С. 5–11.
3. Перебийніс П. Рідна мати письменників, або Зустрілися на дев'яностоліття // Літературна Україна. – 2017. – 23 лютого. – № 8. – С. 4, 12.
4. Перебийніс П. М. Пшеничний годинник : Лірика // Петро Мойсейович Перебийніс. – К. : ВІК, 2005. – 352 с.
5. Перебийніс П. Цивілізація дерев : Поезія, драматургія // П. М Перебийніс : Передм. Д. В. Павличка; Післям. В. О. Базилевського, М. Ф. Слабошпицького. – К. : Укр. письменник, 2011. – 621 с.
6. Слабошпицький, Михайло. Де шукати універсальний зміст : Кілька уваг про поезію Петра Перебийноса: Післямова // Перебийніс П. Цивілізація дерев : Поезія, драматургія // Передм. Д. В. Павличка; Післям. В. О. Базилевського, М. Ф. Слабошпицького. – К. : Укр. письменник, 2011. – С. 564–567.